

Интересни факти · ноември 2026

НОЕМВРИ 2026 · 20 ФАКТА С ИЗТОЧНИЦИ

В първия брой събрахме 20 факта от статиите, които публикувахме и обновихме през октомври: от Вояджър 1, който на 18 ноември ще е на един светлинен ден от нас, до черните лешояди в Стара планина. Към всеки факт посочваме източника, по който проверихме числата, и статията, в която има подробности за това как е измерено и какво още не се знае.

КОСМОС · ПРИРОДА · ЗЕМЯ · ЧОВЕК · ИСТОРИЯ · ТЕХНОЛОГИИ

В този брой

1. космос
Вояджър 1 стига на един светлинен ден от нас	11. земя
Моретата се вдигат все по-бързо
2. космос
Първата снимена черна дупка тежи 6,5 милиарда слънца	12. човек
Жените в България живеят със 7,5 години повече
3. космос
Прах в метеорит е по-стар от Слънцето	13. човек
Денисовска челюст на 3200 метра височина
4. космос
Земята имаше втора луна, голяма около метър	14. човек
Нов човешки вид от пещера във Филипините
5. природа
Костенурката Джонатан е на поне 194 години	15. история
Нотр Дам беше сканиран с над милиард точки
6. природа
Атомните опити помогнаха да се броят годините на акулите	16. история
Лазер от хеликоптер очерта град под джунглата
7. природа
Прилепът „запушва“ ушите си, преди да извика	17. история
Търсеха храм на Тутанкамон, намериха град
8. природа
Черните лешояди отново мътят в Стара планина	18. технологии
Часовниците спират да прибавят високосни секунди
9. земя
От ледника Ок е останал по-малко от 1 %	19. технологии
Самолет без нито една въртяща се част
10. земя
Дъждовна гора на 900 км от Южния полюс	20. технологии
Кратък имейл струва около 0,3 грама CO ₂

1

КОСМОС

Вояджър 1 стига на един светлинен ден от нас

На 18 ноември 2026 г. в 12:16 ч. българско време Вояджър 1 ще е на 25 902 068 356 км от Земята – разстоянието, което светлината изминава за 24 часа. Команда от Земята ще стига до зонда за едно денонощие, а отговорът ще се връща за още толкова.

Прочетете: **Вояджър 1 ще достигне един светлинен ден от Земята на 18 ноември 2026 г.**
knowledge.bg/kosmos/voyadzhars-1-edin-svetlinen-den

Източник: НАСА (science.nasa.gov/mission/voyager/voyager-1/voyager-1-what-is-...)

2

КОСМОС

Първата снимена черна дупка тежи 6,5 милиарда слънца

Първото изображение на черна дупка, показано през 2019 г., е на обект в центъра на галактиката М87, на около 55 млн. светлинни години от нас. Масата му е около 6,5 млрд. слънчеви маси. За да го заснемат, радиотелескопи по целия свят работиха като един виртуален телескоп с размерите на Земята.

Прочетете: **Снимката на черна дупка в М87: как се получи и какво показаха следващите години**
knowledge.bg/13922-Показаха-снимка-на-черна-дупка-за-първи-пъ...

Източник: Национална научна фондация на САЩ (NSF) (nsf.gov/news/astronomers-capture-first-image-black-hole)

3

КОСМОС

Прах в метеорит е по-стар от Слънцето

В метеорита Мърчисън, паднал в Австралия през 1969 г., има зрънца силициев карбид, образувани около други звезди преди Слънчевата система. Най-старите са на около 7 млрд. години, макар и с голяма неточност. Възрастта е изчислена по неона-21, който космическите лъчи натрупват в зърното, докато то лети в космоса.

Прочетете: **Звезден прах от метеорит: как датираха най-старите зърна, намерени на Земята**
knowledge.bg/14168-Звезден-прах-на-7-млрд.-години--открит-в-м...

Източник: Science News (sciencenews.org/article/ancient-meteorite-stardust-oldest-eve...)

4

КОСМОС

Земята имаше втора луна, голяма около метър

През 2020 г. астрономи откриха 2020 CD3 – малък астероид, който Земята беше уловила в орбита. Диаметърът му е около 1,2 м, а около планетата е обикалял поне 2,7 години. Това е едва втората потвърдена мини луна след 2006 RH120.

Прочетете: **Втората мини луна на Земята: 2020 CD3 и обектите след нея**
knowledge.bg/14221-Земята-временно-се-сдобис-втора-мини-луна

Източник: The Astronomical Journal (Fedorets и съавт., arXiv) (arxiv.org/abs/2011.10380)

5

ПРИРОДА

Костенурката Джонатан е на поне 194 години

Гигантската костенурка Джонатан от остров Света Елена е най-старото известно живо сухоземно животно. Докарана е на острова през 1882 г. вече напълно пораснала, т.е. на поне 50 години. Затова през 2026 г. е на най-малко 194 години – това е оценка, а не записана рождена дата.

Прочетете: **Костенурката Джонатан и възрастта на най-старото известно сухоземно животно**
knowledge.bg/13966-Костенурката-Джонатан-е-най-възрастното-по...

Източник: Гинес (guinnessworldrecords.com/world-records/511806-oldest-living-l...)

7

ПРИРОДА

Прилепът „запушва“ ушите си, преди да извика

Прилепите се ориентират по ехото на собствения си ултразвук, обикновено между 20 и 200 kHz. За да не се оглушат, мускул в средното им ухо се свива около 6 милисекунди преди вика. В България живеят 33 от 35-те вида прилепи, които се срещат в Европа.

Прочетете: **Ехолокация при прилепите и с какво се различава от сонара**

knowledge.bg/priroda/eholokacia-pri-prilepите

Източник: Scientific American (scientificamerican.com/article/how-do-bats-echolocate-an); БТА (bta.bg/bg/news/96383-Noshtta-na-prilepите-otbelyazvat-Zeleni-...)

6

ПРИРОДА

Атомните опити помогнаха да се броят годините на акулите

Въглерод-14 от ядрените опити през 50-те и 60-те години се е вградил и в прешлените на китовите акули. По него учени доказаха, че ивиците в прешлените се образуват по една на година. Женска с дължина около 10 м, уловена в Пакистан, имаше 50 ивици – около 50 години.

Прочетете: **Възрастта на китовите акули: как следите от атомните опити помогнаха да се преброят годините им**

knowledge.bg/14287-Учени-определят-точната-възраст-на-китовит...

Източник: Frontiers in Marine Science (frontiersin.org/articles/10.3389/fmars.2020.00188/full)

8

ПРИРОДА

Черните лешояди отново мътят в Стара планина

Между 2018 и 2022 г. в България са внесени 76 черни лешояда от Испания, а 70 от тях са пуснати на свобода. Първите яйца са снесени през 2021 г., а до 2023 г. в Стара планина са се излюпили пет малки. Отровата остава главна заплаха: 6 от 26-те регистрирани смъртни случая са от отравяне.

Прочетете: **Лешоядите в България: кои видове има, кои изчезнаха и как се възстановяват**

knowledge.bg/priroda/leshoyadite-v-bulgaria

Източник: Фондация за дивата флора и фауна (fwff.org/proekti/svetlo-badeshte-za-cherniya-leshoyad)

9

ЗЕМЯ

От ледника Ок е останал по-малко от 1 %

Около 1890 г. исландският ледник Ок е покривал над 10 км². През 2014 г. е обявен за „мъртъв“ – първият добре познат ледник в Исландия, който е престанал да се движи. През 2019 г. от него са останали тънки ледени петна с обща площ 0,07 км².

Прочетете: **Okjökull: ледникът, който Исландия „погребва“ през 2019 г., и данните за останалите** knowledge.bg/14002-Исландци-погребваха-и-се-с-богуваха-с-ледник

Източник: Jökull (инвентаризация на исландските ледници, 2020) (doi.org/10.33799/jokull2020.70.001)

10

ЗЕМЯ

Дъждовна гора на 900 км от Южния полюс

Преди около 90 млн. години на около 900 км от тогавашния Южен полюс е растяла умерена дъждовна гора. Корените и прашецът ѝ са намерени в керн от морското дъно край Западна Антарктида. Средната годишна температура там е била около 13 °C, въпреки над четири месеца полярна нощ.

Прочетете: **Гора до Южния полюс: какво разказва керн от Антарктида отпреди 90 милиона години**

knowledge.bg/14285-Динозаври-са-обитавали-джунгли-в-Антарктида

Източник: Nature (Klages и съавт., приет ръкопис в Lancaster University) (eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/143541/1/Klages_etal_Late_Creta...)

11

ЗЕМЯ

Моретата се вдигат все по-бързо

През 2024 г. средното морско равнище в света се вдигна с 0,59 см, а учените очакваха 0,43 см. От 1993 г., откакто равнището се мери от спътници, покачването е около 10 см, а годишната му скорост е нараснала повече от два пъти.

Прочетете: **Покачването на морското равнище: числата и въпросът за плаващите градове** knowledge.bg/zemya/pokachvane-na-morskoto-ravnishte

Източник: NASA (sealevel.nasa.gov/news/282/nasa-analysis-shows-unexpected-among...)

12

ЧОВЕК

Жените в България живеят със 7,5 години повече

По данни на НСИ за 2023–2025 г. очакваната продължителност на живота при раждане в България е 79,64 години за жените и 72,18 години за мъжете. Разликата е най-голяма по селата: 77,97 срещу 69,90 години.

Прочетете: **Жените живеят по-дълго: какво показват данните за България и какво знаят учените**

knowledge.bg/13908-Защо-жените-живеят-по-дълго-от-мъжете

Източник: Национален статистически институт (nsi.bg/publications/naselenie-i-demografski-procesi-2025-9694)

13

ЧОВЕК

Денисовска челюст на 3200 метра височина

Половин долна челюст, намерена през 1980 г. в пещера на Тибетското плато на 3200 м надморска височина, се оказва денисовска. ДНК в нея не е запазена, затова е определена по древни белтъци. Челюстта е стара поне 160 000 години.

Прочетете: **Денисовата челюст от Тибетското плато: какво показва белтъците и ДНК**

knowledge.bg/13937-Вкаменелост-от-челюст-на-Денисов-човек-беш...

Източник: Nature (Chen и съавт., ръкопис в University of Kent) (kar.kent.ac.uk/74280/1/Xiahe_Main.pdf)

15

ИСТОРИЯ

Нотр Дам беше сканиран с над милиард точки

През 2010 г. историкът на изкуството Андрю Талон сканира с лазер катедралата Нотр Дам и получи триизмерен модел с над милиард точки. Талон почина на 16 ноември 2018 г., пет месеца преди пожара от 15 април 2019 г., а данните му се използват при ремонта.

Прочетете: **Нотр Дам и лазерното сканиране: цифровият образ на катедралата преди пожара**

knowledge.bg/13925-Архитектурните-тайни-на-опожарената-катедр...

Източник: Penn State University Press (psupress.org/books/titles/978-0-271-08622-4.html); Society of Architectural Historians (sah.org/publications-and-research/sah-newsletter/sah-newslett...)

14

ЧОВЕК

Нов човешки вид от пещера във Филипините

През 2019 г. учени описаха *Homo luzonensis* по зъби, кости на пръстите и бедрена кост на дете от пещерата Калао на остров Лусон – поне трима индивида. Находките са на над 50 000 години, а костите на ръката и стъпалото приличат на тези на австралопитеките. Не всички учени приемат, че е отделен вид.

Прочетете: ***Homo luzonensis*: какво остана от новия човешки вид от пещерата Калао**

knowledge.bg/13924-Откриха-останки-от-нов-човешки-вид-в-пещер...

Източник: Австралийски национален университет (archanth.cass.anu.edu.au/news/new-species-early-human-found-p...)

16

ИСТОРИЯ

Лазер от хеликоптер очерта град под джунглата

Лидарни сканирания от хеликоптер на платото Пном Кулен в Камбоджа – 37 км² през 2012 г. и 975 км² през 2015 г. – очертаха Махендрапарвата, кхмерска столица от IX в. Под гората личи мрежа от прави насипи, която обхваща 40–50 км², с най-дълга ос север–юг около 10 км.

Прочетете: **„Изгубеният град“ на кхмерите: как лидарът очерта Махендрапарвата в Камбоджа**

knowledge.bg/14105-Древен-„изгубен-град“-на-Кхмерската-импери...

Източник: Antiquity (Cambridge University Press) (doi.org/10.15184/aqy.2019.133)

17

ИСТОРИЯ

Търсеха храм на Тутанкамон, намериха град

През 2020 г. египетска мисия при Луксор търсеше погребалния храм на Тутанкамон, а откри град от времето на Аменхотеп III, управлявал около 1386–1353 г. пр. Хр. Сред находките има пекарна, работилници и зигзагообразни стени от кирпич, високи близо 3 м.

Прочетете: **Древният град под пясъците на Луксор: какво откриха и какво се знае днес**
knowledge.bg/14347-Откриха-древен-град--заро-вен-в-пясъците-в-...

Източник: National Geographic (nationalgeographic.com/history/article/lost-golden-city-luxor...)

18

ТЕХНОЛОГИИ

Часовниците спират да прибавят високосни секунди

От 1972 г. към световното време UTC се добавят високосни секунди, при които часовникът показва 23:59:60; последната е от 31 декември 2016 г. На 15 октомври 2026 г. Генералната конференция по мерки и теглилки реши от 20 май 2027 г. UTC да тече непрекъснато.

Прочетете: **От 20 май 2027 г. времето UTC спира да получава високосни секунди**

knowledge.bg/tehnologii/visokosnata-sekunda-utc-2027

Източник: Международно бюро по мерки и теглилки (BIPM) (bipm.org/en/cgpm-2026/resolution-5); NIST (nist.gov/pml/time-and-frequency-division/time-realization/lea...)

19

ТЕХНОЛОГИИ

Самолет без нито една въртяща се част

През 2018 г. в MIT полетя самолет с размах на крилата 5 м и маса около 2,3 кг, без витло и турбина. Тягата идва от „йонен вятър“, създаден с напрежение 40 000 V. Той прелетя 60 м – колкото позволяваше спортната зала – и опитът беше повторен 10 пъти.

Прочетете: **Самолет с „йонен вятър“: какво полетя през 2018 г. и какво последва**
knowledge.bg/13873-Самолет-полетя-със-задвиг-ване-от-„йонен-вя...

Източник: MIT News (news.mit.edu/2018/first-ionic-win-d-plane-no-moving-parts-1121)

20

ТЕХНОЛОГИИ

Кратък имейл струва около 0,3 грама CO₂

По обновените през 2022 г. оценки кратък имейл, написан и прочетен на лаптоп, носи около 0,3 г CO₂-еквивалент, а спамът, спрял от филтъра – 0,03 г. Дълъг имейл, който се пише 10 минути и се чете 3, стига до 17 г, защото се брои и енергията на устройството.

Прочетете: **Имейлът и въглеродният отпечатък: колко тежи едно съобщение**

knowledge.bg/14123-Безсмислените-имейл-съобщения-с-огромен-въ...

Източник: Carbon Literacy Project (carbonliteracy.com/the-carbon-cost-of-an-email)

Как подбираме фактите

Всеки факт в този брой е взет от статия на Knowledge.bg, публикувана или обновена през месеца, или от научна публикация или институция, която сме прочели сами. Под всеки факт е посочен източникът, по който можете да го проверите. Ако откриете неточност, пишете ни и ще я поправим в следващия брой.

Безплатно издание. Можете да го разпечатвате и споделяте свободно за лично ползване, в училище и в час. За препубликуване и търговско ползване е нужно писмено разрешение (Условия за ползване на knowledge.bg).

Редакция на Knowledge.bg · knowledge.bg · kontakt@knowledge.bg